

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Камен у ципели

Радован Влаховић

Свакога јутра, и није важно у колико сати, а некада и пре сванућа, како се обучем и спремим да изађем у ходник, видим у ципелама мојим чека ме камење за под табане. Кад кажем камење, мислим, тако ми изгледају каменчићи у ципелама кад примакнем ноге и кад пожелим да их обујем како бих кренуо на посао. Имам утисак да их у младости није било толико или ја нисам на њих обраћао пажњу. Моја обућа је углавном од коже, платика и вештачке материје ми терају неку нелагодну језу на леђима па их из принципа не носим. А каменчићи су различитог облика и различите боје. А највише има оних са оштром ивицом који режу како чарапе, које су последње време дебље мало и памучне су, а временом засецају и кожу међу прстима и на пети. Кад сам приметио да имам каменчиће у ципели, а било је то у оно давно време кад је Бог ишо по земљи, како наш народ воли то рећи, и да ми се они дешавају редовно у ципелама, како левој тако и десној, у почетку сам их кришом вадио и избацивао у двориште како ме не би жуљали. Некад се неки завуче у врх ципеле, па већ кренем на посао кад га осетим, а ја га пре уласка у аутобус, а у оно време сам аутобусом свадневно градским путовао на посао, ја га избацим на улици, онако лаким потезом, а кад ми је то прешло у навик, постао сам веома вешт у избацивању камења из ципела. Била је то моја тајна о којој нисам никоме, па ни мојима најближим, говорио. А и шта се кога тицало, моје камење у мојим ципелама је била моја и само моја ствар. Али како сам их дању избацивао, увече кад сам легао, ципеле су ми се све пуниле камењем, ја сам их избацивао прво у двориште кроз прозорчић, а они који ми заостану случајно, и приметим их док идем према аутобусу, њих сам на улици крај стазе, онако кришом, артистички вадио и бацао. И што сам више камења вадио све ми се више у ципелама јављало идућег јутра кад сам устајао. И што их ја више вадим, а они се нови, већи, различитији, јављају у мојој обући. Најстрашније ми је било кад сам носио чизме, оне постављене вуном и са малим штиклама и цицаром са стране. У њих кад се напани камење, морао сам да камење износим из њих у количима и то са оним грађевинским која зову јапанер. Шта се уствари дешавало, а било је невероватно, просто, тако да кажем фантастично. Ја увек своју обућу пре спавања лепо очистим и навиксам тако да онако чиста и свеже угланцана, а није важно шта је у питању од обуће јер то зависи од годишњих доба, а и сандале виксам и гланцам, дакле, ја обућу онако сређену стављам у сандуче за ципеле у ходник од мог трособног стана и то увек са десне стране кад се уђе и кад се отворе врата. Шта да кажем, некад ми се дешавало да ми и ципеле порасту преко ноћи порасту и издуже се, а све је то било да може што више камња да стане у њих, а све ми се дешавало у периоду док сам ревностно вадио камење из њих и избацивао га напоље у двориште и на улици, онако успут. Све док једног дана нисам враћајући се са посла и пре уласка у мој трособни дворишни стан, видео да сам камњем напунио цело двориште, а и видео сам да и ту по улици са булдожер кашиком комуналне службе мога вољеног града носе, шта ја то говорим, товари са кашиком у кипер каміонке камење које сам ја побацио по улици, све једнако вадећи их из своје обуће. А тога дана кад сам погледао у моје двориште, видео сам праву шљункару и каменолом који сам наместио све једнако избацујући каменчиће из мојих ципела. То ме је, да будем искрен, уплашило, али не довољно да престанем да избацујем камење кришом из обуће. Али плашио сам се да ме не ухвате комуналне власти у спреси са еколошком и наплате ми казну, да је само новчана била у питању, то ме и не би пуно мучило, скидали би ми од палате и квит. Али они су чешће људе кажњавали далеко хуманије, терали су их на добровољни кулук који се састојао од дугогодишњег рада на разврставању на сметлишту најразличитијег отпада. Таквом казном, дугогодишњом, је кажњен један мој позаник и свакодневно после радног времена је одлазио и по неколико сати добровољно разврставао смеће за нашу најважнију индустријску грану која се звала рециклажа отпада. Само да напоменем да није у питању био само отпад из нашег града већ су и из других градова и земаља доносили отпаде које смо ми ручно морали да пребирамо и то добровољно, а по казни наше веома моћне комуналне инспекције. Схватио сам да морам некако зауставити долажење камења и доток у моју обућу па сам решио да се разболим и да неколико дана не излазим из куће и да прележим у кревету. И тако је и било, појео сам неколико килограма не куваног кромпира и по том старинском рецепту сам добио температуру која је прелазила преко четрдесет и јавио сам се да сам болестан и да ме послодавац не чека, неколико дана на посао. И заиста за време мог боловања приметио сам да док нисам обувао ципеле и док сам лежао онако знојећи се у кревету под температуром, да се камење у ципелама не пуни. Нисам их ни узмао у руке, већ сам на њих, онако издалека, ја погледкивао како бих утврдио шта се у њима дешава, и да зле силе које ми убацују камење не приметите и не помислите да желим да их обујем па да у њих онако волшебено не сруче гомили камења. А онда сам једног јутра решио да поново кренем на посао, а и није се више могло боловати и ухватити се за моје ципеле и приметим да у свакој од њих има по један камен. Мислио сам да ли да га избацим или не, али пошто ми је двориште већ било пуно камња решим да га кришом избацим кад одем на посао и да то учиним онда кад то нико не види. И кренуо сам са обувањем, а каменчићи и нису били велики и некако сам их подесио између прстију и кад сам ходоа жуљали су, али не онако болно и несносно као кад су под табаном и под петом. И отишао сам на посао све једнако са камњем у ципелама. Жуљало ме је, али не толико да не могу да издржим. А тог дана, дао Бог, посла било у изобиљу и тек кад сам увече стигао кући схватио сам, извајући се, да сам заборавио извадити каменчиће. А и некако ми се ноге привикле и покушао сам све заборавити и таман сам се прихватио вечере кад зачујем кроз полуотворен прозор од кухиње како завијају ту код мене у комшилuku полицијске сирене. Провирим кришом и крадоумички испод фиранге, кад оно спроводе мог комшију који је такође имао проблеме са камењем у ципелама и воде га на суђење, па на принудни добровољни рад на разврставању смећа. И уплашио сам се, ма шта вам ја то кажем, дрхтао сам читаву ноћ и све сам једнако покривен јорганом преко главе просто одскако од кревета тресући се као епилептичар од страха. Тек пред зору сам некако заспао, а кад сам се пробудио на звоњаву часовника, био сам туробан и сутрусан и нисам ни доручковао, већ у журби да не закасим, на брзину сам наукао ципеле и не обраћајући пажњу на каменчиће који су се налазили у њима. И тако је кренуло моје живљење са камењем у ципели, и верујте, није ми ни лоше, понекад ме мало жуља, али како га не вадим и не избацујем напоље, ново ми не долазу у ципеле и већ сам се навикао на једнаку количину нелагодности и бола коју ми ово што имам и негујем са љубављу, просто тако да кажем, доноси.

ИНТЕРВЈУ: БОЈАН САВИЋ ОСТОЈИЋ, ПИСАЦ И ПРЕВОДИЛАЦ

Сусрет сећања и приче

Бојан Савић Остојић (1983) писац је и преводац чији се рад одликује жанровском разноврсношћу и изразитом осетљивошћу за језик. Чиме год да се бави, Бојан Савић Остојић одушевљава читаоце. Објавио је више књига поезије и прозе, међу којима се издвајају новела *Пункт* (2017), романи *Нема оазе* (2019), *Ништа није ничије* (2020) и *Време воде* (2023), као и путописни фрагменти *Варварин у Европи* (2022). Књижевни рад Бојана Савића Остојића прати и значајан преводачки опус па је тако, рецимо, недавно објављен његов превод књиге Емила Сиорана *Свеске 1957–1972*. Пре два дана уручена му је награда „Златни сунцокрет“ (Виталова награда) за 2025. годину за роман *Луси*. Жири у саставу Милица Вучковић, Зоран Пауновић и Драган Бабић (председник) једногласно је донео одлуку да ово признање припадне управо овом роману, препознајући његову посебну поетичку снагу и место

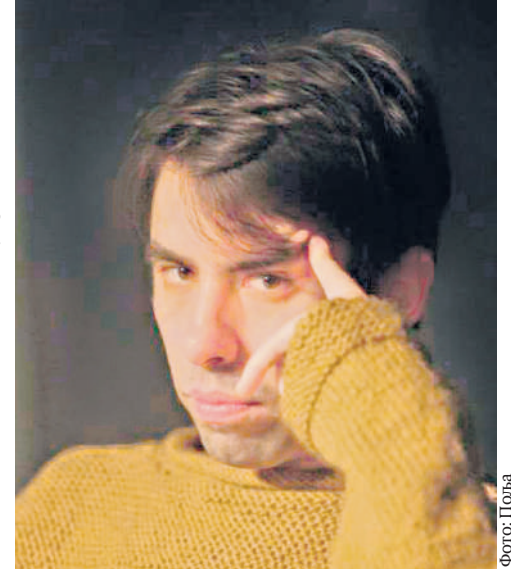

Фото: Ђоља

у савременој српској прози. У разговору који следи, Бојан Савић Остојић говори о роману *Луси* као простору у којем се укрштају сећање и прича, о граду као мапи блискости, музици као генерацијском коду и књижевности као могућности повратка ономе што смо некада били.

● **Честитамо на Виталовој награди. Како видите место „Луси“ унутар Вашег досадашњег рада, али и у ширем контексту српске прозе, да ли ова књига за вас представља заокрет, продубљивање или природни наставак онога што сте до сада урадили?**

– Хвала на честиткама! Ја не могу своје књиге и свој рад да сагледам у ширем контексту, то је посао читалаца и критике. Пре него заокрет, *Луси* би за мене била продубљивање, природни наставак досадашњег... Али најискреније ми је било рећи да је, као свака књига, започињање изнова.

● **Критичар Урош Ђурковић именује „Луси“ као „роман о немогућности повратка“, али у њему постоји снажна нада да се изгубљено може обновити у језику и сећању. Да ли за вас књижевност заиста представља простор у којем је повратак могућ и шта се тим повратком заправо враћа?**

– *Луси* је сусрет између сећања и потребе да сећање постане прича. Тај сусрет је тешко изводљив. Ко хоће да се сећа, мора да ћути и слуша. Дакле, приповедач жели да искористи сећања да би од њих нешто исплео? Можда је *Луси* делом и сведочење о томе како се сећања самим својим гомилањем претварају у приче, како их памћење спонтано повезује. Не знам, нисам размишљао о концептима пре писања. Да ли се минуло време може вратити причом о њему? Итекако може. Можемо вратити, оживети, оно што смо били а више нисмо. Али не пада нам на памет да то поново постанемо. Јер задовољавамо се тиме што смо способни да причамо о прошлости. Заљубљујемо се у своју причу, она нам је довољна.

● **У роману градите „топографију блискости“, мапу простора испуњених успоменама и емоцијама. Колико су стварни простори (улице, кафе, галерије) били полазиште, а колико су се у писању трансформисали у унутрашње, интимне пејзаже?**

– Нема места без сећања. Или прецизније: нема потеза у Београду у којем не можете видети нека нестала места. Та места вам по правилу нису много значила док сте, млађи, пролазили поред њих, али значе вам сад кад

их нема. Београд је изабран за повлашћен простор зато што је само у Београду могуће срести се. Иако више не постоје продавци дискова испред СКЦ-а, примећујем да, док се спуштам низ Ресавску, и 2026. журим с необичном радошћу: е она је остала и кад су они протерани с тог места. Присећајући се аутентичних локала, места за блеју и тако даље, трудио сам се ипак да места остану места, тј. напољу, да не постану превише субјективни, унутрашњи предели. Зар не, и у том случају драго нам је само што смо их призвали, што смо из нафталина, на пример, извукли клуб „Фили“, или Old Spice Band?

● **Музика има важну улогу у роману као део колективног и личног памћења. Како видите однос између музике и књижевности у обликовању генерацијског искуства?**

– Музика је најбољи начин да се премосте деценије. С друге стране, та њена одлика се може и злоупотребити, постати одвећ произвољна. Да не бих запао у нека патетична општа места, овде сам се определио за једну „генерацијску плејлисту“, за песме бендова као што су ЕКВ, Ла Страда, Дарквуд даб, делом зато што је око њих постојала истинска концентрација у мом прелазном добу. Нисам желео у томе да будем исцрпан. Третирао сам песме и стихове као било које друге артефакте које у малом дају слику тог периода, као лозинке које га призивају.

● **Јунак каже да је „разлазом почела најприснија фаза односа“. Да ли је за вас писање начин да се та закаснала блискост обликује и разуме?**

– Опет помињете блискост. То јесте велика, апстрактна реч, недовољно прецизна и разочаравајућа, али она је важна за *Луси*, односно за однос између Луси и Зорана. Та блискост је комплексна, не своди се само на пријатељство-непријатељство, на љубав-нељубав. Тако је однос између Луси и Зорана представљен као непрекидна игра у кодовима: они једно другом задају како да се међусобно поставе, задају шта да буду. Та „глума“ ствара интензитет и дис танцу. Јасно је да их не задовољавају конфекцијска решења: док су у вези, смара их што нису пријатељи; док су пријатељи, желе да буду нешто „више“. И разлаз у тој релацији постаје место на којем се одлично разумеју, можда боље него кад су били интимни. Они траже степен блискости који би их изразио на најбољи могући начин. Можда су Луси и Зоран пре свега саговорници?

Милена Кулић

НОВИ САД У ДНЕВНИЦИМА ДРАШКА РЕЂЕПА (2)

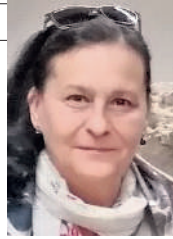
Мика - див стваралаштва

Пише: Гордана Нонин

„Свет је онакав каквог га писац замишља. И Нови Сад је онакав како га ја кажем. На акварелима и цртежима Ђорђа Табаковића види се шарен, лепршав, леп град. То је тај Нови Сад каквог нигде нема. Табаковићев град, с извесном утицајном унутарњом климом. О тој клими, уосталом, највише говоре, заједно с тобом, неки други аутори”, рекао је Мирослав Антић Драшку Ређепу који одлази код Мике на Авијацијарско насеље и бележи у плаву свеску своје дневничке белешке о њиховим разговорима, иако тада, након више операција, Антић теже говори.

Ређеп, 16. октобра 1985. године, бележи: „Само је наизглед чудно како се, у том такозваном аеродромском насељу, на Руменачком путу којим се иде на гробље, с Антићем и око Антића створио један однос који сад већ у граду није могућ. Комшије се познају, посећују се, постоје мобе, чује се за болест, најпре још за болест, а о радостима и да не говоримо. Антић је према себи одабрао и тај свет који, као у некакој великој авлији, са малених кућама свуда унаоколо, у три или четири малене улице, препознаје себе. Каже Мика како се селе неки људи оданде. Зашто? Зато што морају каткад дуго да чекају на рампи...”

Чекајући, у новембру те године, да се Антићи врате из Швајцарске, „где он иде да дише”, Ређеп бележи: „Сетио сам се како смо, пре више од двадесет година, Антић и ја, унеколико у инат нашој укупуној заборавности, а веома специфичном игнорисању Новог Сада према Јаши Игњатовићу,

смислили како да, једном, о подневу, одемо на Успенско гробље и да, пред фоторепортерима, почупамо коров на Јашином гробу. Све је било како јесте, новине су забележиле тај инцидент (одмах је крштен *litentia poetica*), али Јашин гроб и дан данашњи на том већ затвореном старом гробљу, где су схрањени и Коста Трифковић, и Светозар Милетић, и Јосиф Руњанин, и толики други, стоји запуштен, затурен. Као да би могли бити срећни да га никад ни било није овде, усред Новог Сада. Све успомене на Буну, дакако!”

Интервју са Јовом Париповићем из недељника „Данас”, који је излазио у Загребу, објављен је 8. априла и Ређеп дан касније записује у плаву књигу: „Данас је овде тихо. Читамо онда углас, заједно, фрагменте интервјуа *Не дам више времена*”... И Антић му прича: „Херцеговци кажу - хајде да оханемо. Човек пане са крушке па се одмори. Нови Сад мери своје време, и има срећу да може да охане. То је његова драгоценост. Он је у предности пред многим хистеричним и неуротичним градовима. Међутим, једна нова генерација, која је приспела, покушава свим силама да и овде скрати време, убрза сатове и скрати просторе. Док се не уморе, кажем ја, или док не буду морали полагати рачуне што су осим декларација, говора и предлога написали за ту књижевност, насликали за то сликарство, извајали за то вајарство, наснимили за филм, или засидали за архитектуру.”

Почетком маја одлазе у Загреб где ће у малој дворани „Лисински” бити одржана промоција првих пет књига Антићевих *Избраних дела* у издању „Југоарта” и изложба његових слика која ће бити постављена само за једно вече док траје промоција. Ређеп записује: „Неколико нас, из постојећег анерегистрованог Друштва пријатеља Мирослава Антића (Арсен Дедић, Ђорђе Балашевић, Габи Новак, Божидар Алић, Перо Зубац и ја), у дворани „Лисинског” говоримо с Антићем, говоримо (и певамо) о њему. Препуна дворана, нема места ни за стајање...”

Вратили су се из Загреба и поново се састају код Мике у његовој кући о којој Ређеп, 14. маја, записује: „У последње време Мика често спомиње како је био млад у прошлости а матор у будућности. Када то говори у Улици Михала Бабинке 1, овако све некако старији и мудрији, чини се као да говори у самом центру свог бескраја. У тој кући све је, и не једном, ставио на главу, и све друкчије и опет невероватно неочекивано решио. Грече које високо належу једна на другу, некад црвен, сад бео фон иза керамике Аранке Мојак и скулптуре Јована Солдатовића, Крлежине књиге на полици и слике Миће Михајловића, све као да је створено у присуству оног бескраја за који Антић радо говори да га проноси собом на свим странствовањима, уздуж и попречно планете. Можда се никад толико није наврало к Мики колико ових по-

следњих година. То више није адреса на коју му се пише, то је кућа у којој се окупљамо.”

Окупљали су се у тој кући све до 24. јуна 1986. године. Тог дана Антић је примио награду за животное дело „Јован Поповић”. Ређеп записује да у поподневним вестима говоре о том догађају и да се управо Антић у име свих награђених обратио. „Вечерас, међутим, негде пре пола осам, јавила Боба Латинић, кратко: Мика је умро. Дођите!”

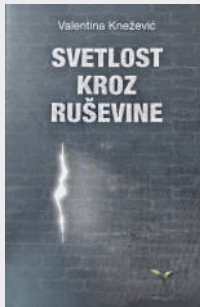
И Драшко Ређеп одлази у кућу Мике Антића, тамо где је месецима разговарао са песником, тамо где је све бележио у дневник. У ту плаву књигу унео је и запис да су после поноћи отворили писмо адресирано на комшиницу Дуду: „Дудо, када ме изнесе, нека прочитају *Бесмртну песму*. А кад ме покопају нека Јаника Балаж или Тугомир одвира *Пиро манђа коркоро*. Нико не сме да ми држи говор.” У потпису М. Антић.

Последњи запис у дневнику Драшка Ређепа је од 26. јуна, са спровада. „Антићева жеља је скроз и скроз уважена. Миодраг Петровић је прочитао *Бесмртну песму*, а циганска мелодија извијала се дуго, тек једном прекинута тужном точкова воца...” ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Светлост кроз рушевине Валентина Кнежевић (Само корак)

Новосадска списатељица, која је на Међународном сајму књига у Новом Саду представила своју нову књигу за децу „Шепртљих”, огласила се недавно романом о љубави и пријатељству у којем „нема велике драме, али има стварног живота”. Кроз лик главне јунакиње, ауторка приказује живот савремене и успешне младе жене, којој се прошлост враћа ненадано и ставља је на велика искушења. Њен живот, наиме, почиње да се компликује када поново сретне своју прву велику љубав, и то након двадесет година. Избор је то између непрежалењене љубави која буди старе ране или мирне и сигурне луке која нуди стабилност? Кроз дилеме главне јунакиње приказано је колико догађаји из прошлости могу да нас обликују, да обележе наше животе и утичу на касније животне одлуке. Писање Валентине Кнежевић одликује једноставан и разумљив стил, али кроз ликове свог романа она шаље јасне и снажне поруке.

Поетичка поља Растка Петровића (Матица српска)

У оквиру Одељења за књижевност и језик Матице српске из штампе је изашао Зборник „Поетичка поља Растка Петровића”. Овај зборник радова је резултат научног скупа одржаног 2023. у Матици српској, у част једног од најзначајнијих писаца и теоретичара српске авангарде. Зборник садржи двадесет научних саопштења и увидно, опширно излагање академика Јована Делића, писано циљано за овај скуп. Он је и уредник Зборника а рецензенти су проф. др Горана Раичевић, дописни члан САНУ, проф. др Драган Станић и др Јана Алексић. Штампане ове књиге омогућило је Покрајински секретаријат за културу, јавно информисање и односе с верским заједницама Војводине и Фондација Миле Драгић.

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

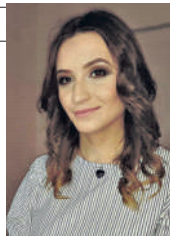
Велови непреводљивог

„Руски чамаца”, Милан Тодоров (Адреса, Нови Сад, 2025)

Пише: Сања Перић

Кратка проза Милана Тодорова уроњена је у свакодневицу и непосредно искуство, али се у њој стварни догађај брзо помера ка необичном, понекад и фантазмагоричном закључку. У збирци *Руски чамаца*, која садржи тридесет осам прича, овај поступак је још израженији: из простих евокација рађају се мале уметничке и филозофске загонетке, у којима познато прелази у психолошку и језичку игру. Приповедач делује поуздано, али су сећања варљива и пуна опсена, због чега један од јунака признаје: „Причати приче о другима попут је певања на туђем језику који не знаш у довољној мери”. Без илузије да је могуће причу о другом бићу превести потпуно на сопствени језик, Тодоров поступно прониче у његове тајне, откривајући на који начин се и гола стварност покрива веловима непреводљивог.

Свет ових прича чине запуштени простори и пролазна места: јефтина летовалишта и биртије у провинцији једнако су суморни као ресторани мегамаркета. Насељавају их усамљени људи – мигранти, бескућници, проститутке – ситни губитници свакодневице, који повремено искораче из ње, али се увек враћају у празан оквир своје чамотиње. Тодоровљев свет испуњен је несрећом и меланхолијом, али никада није безбојан, напротив – у њему има хумора, пркоса и живости, која се неретко граничи са лудошћу. „Можда се смејем да не бих полудео од страха”, признаје један од јунака, откривајући тиме и скривени тон целе збирке. Без амбиције да опише велика зла, писац се задржава на малим људским слабостима, које не буде презир, већ тихо саосећање и саучесништво. Тодоров, уосталом, ретко пише о ономе што је у првом плану: уместо куће, описује скривени кокошињак иза ње; уместо ужаса самоће, сусрете без стварног додира и повезаности. Бизарне епизоде на граници асурда и гротеске наглашавају маску тужног клоуна коју носе јунаци Тодорова, али најуспе-

лије су приче у којима, барем накратко, маска снадне и провали неочекивано крик.

Тодоров пише једноставно, без наглашене стилске амбиције, али је та једноставност истовремено предност и ограничење његове прозе. У најбољим тренуцима она омогућава кратке, изненадне просеве лепоте – реченице које звуче као тиха, простодушна мудрост. Понегде, стилски нехај још више наглашава осећај недовршености мотива. Сам аутор то наслућује, па повремено иронише са сопственим писањем и својим „неуспелим” и недовршеним причама. Његови јунаци не воде велике битке са историјом, али је све у њиховом свету налик на непрестану борбу: од смешног дрвеног мача на почетку књиге до гумених мачева дече на улици при крају, оружја се мењају, али из рата нико није изузет. То показује и једна од најупечатљивијих и најуспелијих прича „Службени пут”, у којој путовање у Румунију прати вест о паду и погубљењу Николаеа и Елене Чаушеску. Историјски догађај није у средишту, већ служи као позадина за осећај несигурности и распада вредности који обележава читаву епоху.

Јунаци губе упориште, што се најпре огледа у ситним пукотинама стварности: неуспелим љубавима, старењу тела и осећају да се никада не може заиста побети. „Сви вучемо своје старе кофере у тобоже новом свету”, казује наратор, а најтеже кофере, чини се, вуку жене – често изигране, препуштене туђој вољи, а несаломивог духа и живе телесности. Секс је лајтмотивски присутан као замена за блискост, али и оно, попут мачева-играрака, постаје само оружје у погрешним рукама. Украдени и покварени часовници у овој збирци показују да је писање покушај да се одговори на питање шта се дешава када време нестане и, коначно, „шта се нама догодило у свим непреживелим годинама нашег живота”. Проза Милана Тодорова представља затихи закљон за оне мале, понижене и заборављене јунаке наше свакодневице. Она не настоји да објасни велики поредак ствари, већ да забележи трагове живота обичних људи – оних који настављају да траже смисао у свету који је одавно изгубио навику да штити најслабије. ■

РОМАН О ЦРЊАНСКОМ: ПРОСТИРУ НОЋ (6)

Ситни креатори живота мозак претварају у блато

Борђе Писарев

Не прође много и Црњански кроз бела двокрилна врата уђе у предворје хотела. Момак му прихвати кабануцу а уз њу он му предаде и војнички шишел, те тако растерећен, гипким кораком човека навиклог на свакодневно гимнастицирање, уђе у салу ресторанску. За столом у углу седео је један елегантан господин у беж оделу најновијег кроја с два реда дугмади, од којег ниједно није узмицало пред његовим трбухом јер га није ни имао. С бунјим, негованим брковима на срдачном лицу.

Занимљиво!

Готово као реченица из неке од стилских вежби Рејмонда Кеноа коју је произвео Киш, али то наравно није тачно. Она припада мом покојном другару Мији Раичевићу и његовој причи „Оно што изгубиш у срцу“, која је написана за зборник „Путник са далеког неба“, који је припремио и приредио такође један од мојих другара, Милован Марчетић који, ако се добро сећам, живи у Палмотићевој у којој је живео и славни Милован Ђилас. Био сам једном код њега, за новосадски „Дневник“ радио интервју, а то је била она покајничка фаза овог раног, замало да кажем првобитног комунисте, тзв. постдисидентска фаза. Свидео ми се тај наслов – оно што изгубиш у срцу – а да Мија није тако рано умро, замолио бих га да ми тај наслов препусти за роман о Црњанском који ћу покушати да напишем. Мија је био другарчина, а наслов би ми сигурно бар продао, колико за пар флаша јевтиног пива које би нас обојицу оборило, баш као лоша реклама која лаже и вара будуће наивне пивопије без истинског алкохоличарског искуства.

Споменути зборник прича са Црњанским као јунаком даје читав каталог занимљивих прича, а појављује се читав низ савремених српских писаца међу којима и Милорад Павић, Светислав Басара, Ђиљана Ђурђић, Мирослав Јосић Вишњић, Радован Бели Марковић, Михајло Пантић, Мирослав Тохол, Слободан Тишма, Милисав

Да Мија није тако рано умро, замолио бих га да ми препусти наслов: Оно што изгубиш у срцу

Савић, Сава Дамјанов, Зоран Ђирић... а када би извору идеја могућих сужеа о животу Црњанског придодали и писце, историчаре и професоре који су говорили у „Дневнику о Црњанском“ који је сачинила“ Настасја Писарев за КЦВМЦ, каталог могућих опција био би спектакуларан: Горана Раичевић, Слободан Владушић, Зоран Ђерић, Милош Јоцић, Зоран Пауновић, Милан Орлић, Ђиљана Пешикан Љуштановић, Владислава Гордић Петковић, Владимир Гвозден, Небојша Карталија, Марио Лигуори... Они покушавају, и најчешће успевају, да у мрежу тумачења ухвате магију чаробног праха којим су посуте чудесне странице селиновског Милоша. Па још скуп аутора из тематског броја „Српског књижевног магазина“ који је обнародован у Банатском културном центру у Новом Милошеву, магазин који је био сачињен већ поводом неког већ јубилеја славног, давно мртвог писца, за доброг приповедача било би то већ и превише материјала за одличан биографски роман.

Може да се рачуна да су Богу дражи бунтовници који умеју да понове чудо стварања него досадни демијурзи којима је једоставнија обична „моћ“ уништења: ратови су, ма колико болни и препуни појединачних трагичних прича пролазни као дан и ноћ. Досадни ситни креатори живота који мозгове претварају у блато, које се, додуше, понекад, али ретко, претварају у еруптивну стваралачку енергију за нову уметност, тамо где авиони узлећу пут неба, ракете на млазници погон хрле пут неба далеких космичких простора, а нови – стари крсташки походи, овај пут у борби вођеној за нафту и нуклеарну енергију, захваљујући измишљеној „фотонској стар-трек“ технологији и погону усмереном је ка новим сазвежђима.

И какве све то везе има са умирућим државицама за које су гинули пролазна племена у Југославији, Србији, Ираку и Ирану, острвима попут Велике Британије, па чак и ситног универзума планете Земље?

Свет је одувек био књига огромних размера, а већ дуго је знано да је контролисана времена доступно не само боговима, него и сваком становнику Земље, а камоли писцима који су умели да опишу и појасне феномен живота звани фикција?

(Наставиће се)

ХОМО ПОЕТИКУС

Никола Димитров

ЈЕДНОМ КАДА, СУДНИЦА, УТИХНЕ

Кад чекић заћути и пресуда падне,
Он устаје тихо, без речи и наде.
У судници сенка, сенка, сенке, глас,
Сред истине чека други, светли, час.

Коракот спорим, ко да време, мери,
Међ клупама пуним,
изгубљених, вери,
Бранио је људе и сновио снове,
Ноћима ослушкујућ тихе, тихе, зове.

Сад крават попушта,
ал' савест се не да,
И закон је јасан – нежна душа тка,
Трагом параграфа, хладних, строгих,
Остају лица, погледи, многих.

На вратима стаје, не гледајућ назад,
Јер суд је навика, а терет је задат.

Сред света, напољу, без печата, знака,
У њем се рађа сад судница свака.
Степеником, клизећ, пробија се, сам,
Носећ у себи и закон и срам.

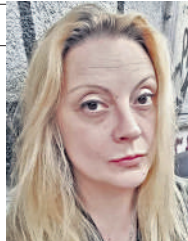
Тих и крив, верујућ док је жив!

МИТОВИ О ЖЕНСКОМ ТЕЛУ

Женско тело као статусна монета

Лидија Васиљевић

У патријархалном и капиталистичком друштву женска лепота и младост функционишу као облик капитала. За многе жене, такође, усклађивање са естетским нормама је једини начин да приступе одређеним круговима моћи или ресурсима, чиме тело постаје „улазница“ за преживљавање или напредак.

Коришћење женског тела као трофеја и симбола моћи представља једну од најстаријих и најотпорнијих друштвених динамика, чији корен сеже дубоко у прошлост, а можемо га најбоље разумети кроз почетак формирања концепта приватне својине.

Женско тело је означавано као продужетак територије мушкарца тако да се и жена куповала од оца и смештала у већ формирану структуру нове породице (због тога имамо обичајну симболику куповања младе од оца) а у ратним сукобима је постајала плен који се доноси кући да би сведочио о снази освајача.

У савременом друштву, динамика трофеја се сели у сферу брака и социјалног престижа. Концепт „трофејне жене“ (trophy wife) подразумева жену чија су лепота, младост и физичка привлачност примарне вредности које рефлектују богатство и успех њеног партнера. У овом контексту, жена функционише слично као луксузни аутомобил или скупочени сат – она је видљива потврда нечије економске моћи. Њена улога је да буде декоративна, да изазива завист код других мушкараца и да тиме учврсти позицију свог власника у друштвеној хијерархији.

Тело као политички и културни симбол

Моћ над женским телом, манифестује се и кроз строгу контролу његовог изгледа и понашања. Када држава или религија прописују како се жена сме облачити или како сме располагати својим репродуктивним здрављем, они

женско тело претварају у симбол идеолошке моћи. У феудалним и апсолутистичким системима, женско тело је третирано као биолошки инкубатор. Као пример можемо навести Марију Антоанету, чији је долазак на француски двор био је чиста трговина телом за рађање у функцији краљевске крви. Њен примарни задатак (и једини извор њене моћи) био је да конзумира брак и роди наследника, чиме би се зацементирао савез Аустрије и Француске. Њено тело је било јавно власништво – порођају су се одвијали пред дворском публиком како би се потврдио „трофеј“ (наследник).

Биополитички надзор и „Мека моћ“ (Soft Power)

Према Мишелу Фукуо, модерна моћ не делује само реприсивно, већ продуктивно – она обликује тела да буду корисна и естетски прихватљива. У савременој политици, женско тело се користи као симбол „прогресивности“ или „традиције“ државе. Британска империја је користила слику „чисте, моралне мајке“ као трофеј којим се оправдала колонизација „дивљих“ народа. Женско тело је морало бити утегнуто (симбол самоконтроле и дисциплине), насупротив „разузданим“ телима домородних жена. Овде је женска врлина постала идеолошко оружје – трофеј моралне надмоћи запада.

Тело прве даме (нпр. Меланија Трамп) функционише као визуелни код националног идентитета. Њихова гардероба и држање нису приватна ствар, већ порука о економској снази и културном софистицирању нације. Овде је тело „трофеј“ државног апарата, због тога је битно да не одаје никакву слабост. У савременим геополитичким наративима (попут расправа о покривању жена у Ирану или Авганистану), женско тело постаје геополитички топос. Западни дискурс често користи „ослобађање женског тела“ као морално оправдање за интервенционизам, претварајући женску аутономију у трофеј либералне идеологије.

Савремена култура и медији додатно учвршћују овај концепт кроз термин који је увела теоретичарка Лаура Мулвеј – „мушки поглед“ (male gaze). У филмовима, рекламама и на друштвеним мрежама, камера посредује женско тело као скуп делова намењених визуелном уживању. Онај који гледа има моћ, док је она која је гледана сведена на слику. У дигиталном капитализму, женско тело је акумулирани рад, као нпр. на платформама попут Инстаграма или OnlyFans-а, оно је примарни ресурс. Међутим, моћ је овде парадоксална: жена поседује „капитал“, али је приморана да се подвргне алгоритамском паноптикуону. Да би задржала моћ (лајкове/новац), она мора стално модификовати своје тело према диктату тржишта (нпр. тренд BBL операција или FaceTune естетике).

Технолошка колонизација тела

Савремена моћ иде корак даље кроз Deepfake технологију и AI генерисана женска тела, која су савршена и потпуно подложна контроли, те постају нови дигитални трофеји. Она елиминишу потребу за стварним субјектом, остављајући само чисту форму која служи мушкој фантазији или маркетиншком циљу, чиме се процес објективизације доводи до свог логичког екстрема – нестанка саме жене као људског бића.

Отпор и редефинисање

Иако је женско тело миленијумима коришћено као симбол туђе моћи, савремени покрети за еманципацију теже да то тело врате самој жени. Борба за телесну аутономију је заправо борба против улоге трофеја. Када жена преузме контролу над сопственим изгледом, сексуалношћу и животним изборима, она престаје да буде симбол нечијег успеха и постаје субјекат сопствене моћи. Разумевање овог феномена је први корак ка друштву у којем ће тело бити извор личног идентитета и слободе, а не алат за демонстрацију моћи државе, појединца или нације. ■

СЛОВО ПОВОДОМ ДОДЕЛЕ НАГРАДЕ „МЕША СЕЛИМОВИЋ“

Писац неухватљив за обично

Ненад Шапоња

Драги пријатељи, Меше Селимовића, и наше књижевности, јер како се иначе можемо назвати ми који поштујемо ту велику душу, ево моје прве реакције на вест да сам својом књигом *Близанац времена* завредео улазак у круг обасјан значењем и зрачењем овога корифеја српске књижевности 20. века.

Мехмеда Мешу Селимовића сам од првог читања препознао као чаробаног писца велике туге, великих моралних дилема, и велике суздржане среће. Неухватљив за обично, отварао је својим читаоцима врата за која ни слутили нису да постоје.

Оставио је незаобилазан траг у моме читалачком искуству, јер после *Тврђаве* и после *Дервиша*, тешко је било бити исти. Заувек је отворио врата кроз која наше душе провирују у овај мрачни, материјални свет.

Научио нас је у младим годинама да треба да се спремамо за зверињак људски у који ћемо ступити. Нисмо веровали да је тако, све је код њега могло да изгледа као егзотика давних времена, али иза те маске упорно је куцало срце садашњости која је, као и у сваком великом уметничком делу, фиксирана у скали смисла на оној тачки на којој путе *заувек*. Понели смо ту његову рану као своју.

Научио нас је како да превазиђемо бол, водио нас кроз неочекиване лавиринте којима се креће људска душа.

Учио нас је оданости српском језику и Вуку. Подигао референце тог језика, јер након његовог дела слободно можемо тврдити да овако озбиљне слике постоје у озбиљном језику.

Мирио је наше западњачко образовање са мудрошћу Истока.

Учио да стојимо са обе ноге на земљи, а и да летимо када треба.

Учио да је живот борба, заувек, да се за сваку победу морамо из почетка изборити, да победе нису коначне, да живот је непредвидив ток.

Мени је као писцу, дакле не као читаоцу, открио један ниво језичке пажње без које ни моје песме не би биле сасвим овакве каквим их данас читате. То беше свест да поезија, каква год била, па и она о последњим стварима материјалног света, и првима душе, мора да јасно и убедљиво разговара са својим читаоцем, а то мора да буде живи саговорник. И то баш онај који разбуђује читаоца. Који је живљи од њега. Морамо се разумети кроз емоцију, кроз бол, кроз тугу. То су врата која упорно отварамо.

Фото: Зоран Јовановић Маџак

Захваљујем „Вечерњим новостима“, Драгану Богutowићу, и Мешиној дивној породици, што истрајавају што у овој племенитој акцији нашег културног живота, акцији препознавања и упаривања дела савремене књижевности са свим оним што значи ванвремено дело овога писца, „Награда Меша Селимовић“, са својим већ низом књижевностисторијским добитника, постала је незаобилазна вредносна кота нашег књижевног живота.

Такође, захваљујем члановима овог највећег жирија наше књижевности што су моју књигу, те моје разговоре са властитом душом, препознали као достојну ове велике приче. ■

Директор Задужбине „Петар Кочић“ Никола Вуковић и Селимир Радуловић

БЕСЕДА НА УРУЧЕЊУ НАГРАДЕ „КОЧИЋЕВА КЊИГА“

Устаник који је исписивао душе

Селимир Радуловић

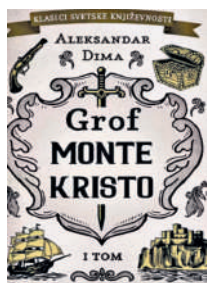
Крећућ на ово наше мало сабрање сетио сам се речи Јована Дучића да је Петар Кочић, гдегде, већма устаник, неголи писац, да је, гдекад, већма човек меџана, неголи пера, те да је прошао Сарајевом, Београдом и Бечом, *готово недирнут*. Али и записа Иве Андрића да је овај пустиловни и гороломни, готово идеални, крајишки одливак, када је отпуштен из затвора, у пријавну листу хотела где је одсео, у рубрици одакле долази, уписао – *из Бањалуке, без жандара*, а у рубрици дан одласка убележио – *кад ја хоћу!* Слава и венци за Петра Кочића, још једаред – он је, како вели Исидора, *исписивао душе*, јер је писао из најјачег, тако рећи *мистично националног настројења*. Стога и његов родни крај доживљавам као свој, јер је сваки српски део света мој део света, мој родни крај, радостан, *с милијун срца и језика*, како би рекао Штрбац. Сав од часака и тренутака, као кад се пројављују тихе лирске кристализације, *с Кочићевом књигом*, преклоњених колена, предочавам да је овај скромни беседник по милости, Очевој, хришћанин, по делима покајани разбојник, гори и нижи од других, јер би, без те помисли, чак и да чудотвори, био далеко од Оца, нашега. Рекох ли, данас – кад је, можда, више него икада, дана и часова кад *облак сунце хвата* и кад *гору тама притиска*, кад је све људско сенка и сан, односно, нешто више од њих непостојаније!

Мој песнички живот је, даровима Оног који све дарује, Оног којим је саздано све, испунио два песничка живота. Први, окончан крајем осамдесетих година прошлог века, у оквиру којег сам, без остатка, извршавао налоге такозваног *занатлијског писма*. Писао сам поезију, нисам писао песме! У том духу, рекао бих, изнедрује деведесет одсто текуће песничке продукције у Србији и Европи. Мој поглед је, истовремено, ишао и к миту и к неусколебијој песничкој ризници старих стихова, у којој су смештени најлепши песнички узорци у минулих две хиљаде година. И у сенци великих песничких храстова, као што су Хомер, Данте, Шекспир, Бајрон, Гете, Хелдерлин, Новалис, Кавафи, Тракл, Рилке, пре свих, у сенци Велике Књиге, која је, с разлогом, названа *књижевност плус*, тече мој други песнички живот. И да будем сасвим отворен, с времена на време, излазећи из сенке ових монументалних крошњи, тражим, промаљајући стидљиво главу, у сунчеву зраку, онај сноп светлости и боја, који ми се чини најизазовнијим. Као што има оних који гледају, а не виде, исто тако, да би се регистровали светлост и тама, у души треба имати орган за њих.

На самом крају – мојих првих педесет година, када је реч о наградама и признањима, биле су у знаку белине; наредних двадесет не оскудевају украшеним знамењима. Ни првих педесет, ни других двадесет, нису утицале на мој став да је *свака плот трава* и да је *сва слава човекова као цвет ливадски*, те да *ланци и шибје могу бити блиставији од порфира и круне*. Уз напомену – тај став је, у првом случају, био без покрића, у другом релаксира и омогућује да, макар на трен, кротак и смирен срцем, поверујем да ми руке нису ослабљене и снага умањена.

Та вера ме држи и подиже и овога часа! ■

ПРОЗОР У СВЕТ

Гроф Монте Кристо I и II

Александар Дима
Лагуна, 2024.

Иако се класици углавном не заборављају потпуно, и бар из поздине остају део књижевног дискурса, занимљива појава коју је донео интернет и брукто трендови је оживљавање познатих лектира које чак завршавају на савременим листама бестселера, „трендингујући“ на мрежама. Тако су рецимо у току 2024. „Беле ноћи“ Достојевског (поново) постале бестселер захваљујући Буктоку који је књигу својим корисницима зачинио као „много емоција у мало страница“, дајући дашак старих времена и пуно ангста младим зумерима који покушавају да се снају у технолошки презасићеном свету у ком су одрасли. Популарност класика често експлодира и после филмских адаптација, чега смо управо сведочи са контроверзном екранизацијом „Орканских висова“ Емили Бронте.

„Гроф Монте Кристо“ Александра Диме (1802-1870), једна од највољенијих авантуристичких лектира, пала је негде између ове две категорије. У току 2024. „Гроф Монте Кристо“ добио је чак две прилично успешне адаптације – француски филм са Пјером Нинејом у главној улози, и мини серију на енглеском мешовите продукције, са Семом Клафлином на месту протагонисте. Адаптације су биле довољне да

Реч критике

покрену веће интересовање, и ова бомбастична прича о савршеној освети пронашла је поново место на топ листама најчитанијих књига (или бар међу онима о којима се највише прича на интернету).

Пропаст талентованог Едмонда Дантеса који је невин четрнаест година пропадао у тамници, да би се коначно спасао, и искористио своје новостечено богатство да се креативно свети сваком ко га је својом подлошћу довео у ту ситуацију, кликнула је, по неким коментаторима, управо због фантазије о контроли у свету у ком се чини да нам све измиче (посебно међу млађим генерацијама, којима је простор за маневрисање, чини се, све тешњи). С друге стране, рекло би се да овој књизи није потребан никакав нарочит разлог да не буде вечни бестселер – сама наративна удица је неодрљива (наивни јунак који се после неправде трансформише у савршеног манипулатора, и конструише генијалну освету, корак по корак), а Димина наративна изведба, ако понекад и мало превише закукуљена, вечно забавна на најбољи начин оних књига које дочаравају магију апсолутне авантуре.

Настасја Писарева

Цитат

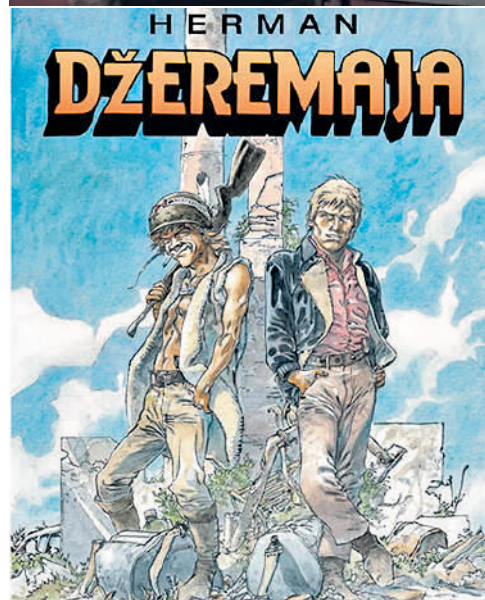
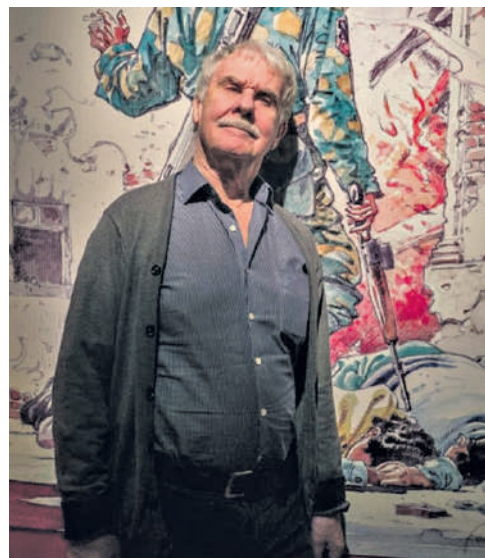
На дан 24. фебруара 1815. године стражар на торњу цркве Нотр Дам де ла Гард објави долазак великог једрењака Фараон, који се враћао са путовања из Смирне, Трста и Напуља. Као што је било уобичајено, један пилотски чамац пође одмах из пристаништа, пловећи дуж саме тврђаве Иф, и приставе уз лагу између рта Моржион и острва Рион. Одмах затим, као што је такође било уобичајено, топовска платформа на тврђави Сен Жан испуни се мноштвом радозналаца. Јер, за Марсељ је увек био велики догађај долазак неког брода, а нарочито кад је тај брод, као што је био случај са Фараоном, био саграђен, опремљен и натоварен у томе старом граду, некадашњој Фокеји, и кад је припадао тамошњем бродовласнику. Међутим, брод је долазио све ближе.

ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: СВЕТ СТРИПА ОСТАО БЕЗ ХЕРМАНА ИПЕА

Одлазак велемајстора прича у сликама

Пише: Илија Бакић

Вест од одласку са животне сцене Хермана Ипена (Her mann Hippen, 17. јул 1938 – 22. март 2026) више је од пуког навођења чињеница – она обзнањује нестанак једног од последњих велемајстора француско-белгијске стрип школе из друге половине XX и првих деценија овог века али и свеколике 9. уметности, свестраног аутора једнако вештог са пером и четкицама као и са речима. На Хермановим авантуристичким, вестерн, научнофантастичним стриповима одрасле су генерације европских и овдашњих дечака и на очигледним примерима училе како визуелно приподевање може бити динамично и импозантно, како је

„прљави, ружни графизам“ леп и како се самосталне епизоде сабиру у импозантне панораме епоха.

Херман је био агилан и дисциплинован и за више од шест деценија рада створио огроман опус високог квалитета уз неколико ремек-дела. Цртао је буквално до последњег даха и пред смрт, мада исцрпљен болешћу, завршио последњи албум. Несуђени столар и архитекта као стрип цртач дебитовао је 1964. године у магазину „Спиру“. Херманов визуелно самостојни рад (којим доминирају издужене фигуре актера) на стрипу „Југурта“ по Верналовом сценарију (два албума; серијал је наставио да црта Франц) који описује сукобе римских освајачких легија и слободолубивих Нумиђана, запазио је афирмисани сценариста Грег и понудио му сарадњу на класичном морнарско-пустаоловном серијалу „Бернард Принс“ који је Херман цртао од 1966. до 1980. године (укупно 18 албума). По Греговим сценаријима Херман 1969. године започиње рад на вестерн серијалу „Команча“ (до 1983. укупно 14 албума). Оба серијала била су врло популарна; „Команча“ је често навођена као једини конкурент стрипу „Блубери“ Шарлијеа и Жироа. Грегове приче су, због његове презаузетости, бивале све слабије па је Херман, чији се цртачка вештина развијала, почео да размишља о самосталном раду. Коначно, 1978. године појавила се, у неколико стрип магазина (1979.

у југословенском магазину „Стрип арт“), прва епизода серијала „Џеремаја“, спретно замишљеној мешавини научне фантастике и вестерна. Темељ свих прича је грађанско-расни рат у САД који је уништио дотадашњу цивилизацију. Иако државне власти нема а генетске мутације изазване радијацијом постају очигледне, људи живе као у доба Дивљег запада организовани у мање заједнице а празним просторима лутају хорде бандита и отпадника... Јунаци серијала су млади момци, Џеремаја и Курди Малој. Џеремаја је оличење поштења и наивности док је Курди „испекао занат“ луталице. Двојац на свом путовању без циља, упада у разне невоље. Џеремаја полако сазрева и мења се, док Курди остаје неукротиви враголан, веран само себи и својој мазги Езри. Херманове приче о Џеремаји (преточене у 42 албума) временом су бивале све сложеније, са мноштвом ликова и животно уверљивих ситуација; од обојеног цртежа Херман је, од 19. албума, прешао на технику акварела у сваком квадрату.

Године 1983. Херман започиње серијал „Торњеви Боа-Морија“, ситуиран у средњи век, који ће се окончати после 10 албума и преточити у серијал „Боа-Мори“ (5 албума, по сценаријима Хермановог сина Ива). Херој свих прича је часни витез Емар од Боа-Морија, ратник старих принципа и назора који се враћа у своју постојину јер су „торњеви Боа-Морија најлепши и највиши који постоје у хришћанским земљама!“ Витеза путеви воде од Француске и Енг-

Херманове приче о Џеремаји (преточене у 42 албума) временом су бивале све сложеније, са мноштвом ликова и животно уверљивих ситуација; од обојеног цртежа Херман је, од 19. албума, прешао на технику акварела у сваком квадрату

леске до војевања за хришћанску славу у пустоши Свете земље и назад до сањаног замка Боа-Мори, за који ће водити одлучну и фаталну борбу. Насловни епизода су имена ликова који су споредни и пролазни док имена витеза Емара нема. Херман субверзивно/постмодернистички сугерише да је свако јунак своје приче-живота и, истовремено, маргинална појава у животу других људи које судбина води другим смеровима па се они тек овлаш срећу и упознају (ту има места за богаље, бесповесне и луде, оне који трагају за верским просветљењем, оне који увеселавају и растужују околину). Овако равноправан и продубљен третман свих јунака далеко је од класичне стриповске поставке прича са јасно подељеним улогама. „Торњеви...“ су ремек-дело 9. уметности које фасцинира неодољивом магијом приповедања и визуелним мајсторством. Серију „Боа-Мори“ чине атрактивне независне приче које се дешавају на различитим локацијама и лабаво су везане за „Торњеви...“. Поред поменутих серијала Херман је са сином Ивом радио вестерн епопеју „Дук“ (7 албума) и староримску авантуру „Бригантус“ (2 албума); као комплетан аутор или по туђим сценаријима урадио је 30-ак независних албума различитих жанрова (од гусарских авантура преко кримића до хорора и научне фантастике). На срећу овдашњих стрипољубаца већина Херманових радова објављивана је и код нас у стрип магазинима или албумима.

Херман је неспорно један од најзначајнијих стрип аутора. Он је велемајстор цртежа/сликања (од гримаса лица и тела у покрету, архитектуре и пејзажа у разним годишњим добима), његова монтажа табла динамички је прецизна уз често контрапунктирање кретања и мировања. Знатижељни читаоци једнако уживају у откривању сложених, суптилних прича и посматрању маестралних појединачних слика и њиховог организовања у целине-табле. Херман тражи посвећену пажњу и најдубље уважавање заузврат дарујући спознају истинске, непоновљиве, безвремене Уметности. ■

„Црно злато“ Дејана Дуковског, режија Оливер Фрљић, БДП

Пише: Светислав Јованов

Побегавши као тинејџер од куће у македонској забити пошто је породица (најпре отац Димитрије) одбацила његову хомосексуалност, Ангел се после дужег времена враћа дому, као трансродна и богата особа, како би „затворио круг“ – али уместо равнотеже, проузрокује болно одрастање млађе сестре Кате, бекство мајке Маре, смрт (самоубиство?) оца и, дабоме, сопствени унутрашњи пораз. То је, укратко, окосница драме „Црно злато“ Дејана Дуковског, премијерно изведене у Београдском драмском позоришту, у режији Оливера Фрљића. И, уједно, то је драмска ситуација коју се Фрљић – иначе тренутно несумњиво један од најзначајнијих европских редитеља – настоји да (уз велику „помоћ“ писца) што више компликује и начини нејасном, како би од комада Дуковског створио универзалну критику свега (не)постојећег.

Из представе „Црно злато“

Таквој компликованости и нејасноћи свакако доприноси чињеница да писац „Црног злата“ представља родитељски пар којег Ангел/Ангела по повратку затиче, не само као „транзицијом“ (шта год то значило) поражене власнике запуштеног пансиона, већ и као хроничне конзументе плодова макових поља („црно злато“), која, као и дотични пансион, породици „одувек“ припадају. Али, док с једне стране, на нивоу унутарпородичних – углавном патетично-саркастично артикулисаних – односа претендује на метафору мака и као на ознаку фатума, судбине од које ликови не могу умаћи, Дуковски не чини ништа како би њену подлогу, сама поља, иоле повезао са наредним слојем приче, социјалним околностима Ангелове операције „спасавања породице“. Тачније, у дејствима Извршитељке и Катиног удварача/адвоката Семира, који Ангелино/Ангелово добротворство (обнове пансиона) разоткривају као нови тумор на телу корумпираног друштва, „питање мака“ (опијума, дроге) остаје потпуно заборављено! Збрци коју изазива овако недоследан судар „трагичке нужности“ и ироничне „драме с тезом“, додатно доприноси потпуно недоследно, и недоследним натурализмом (у распону „псовке-лирика“) оптерећено третирање „родног питања“, тако да је, с малим напором, могуће замислити како би се читаво збивање одвијало на потпуно исти начин (и са истим исходом) и да главна јунакиња/јунак има облиције „стрејт хетеро“ особе.

Пренебрегавајући (ипак ноторну) чињеницу да тематска хаотичност и не мање фрустрирајућа жанровска „разбијеност“ комада у најмању руку имплицирају одређену концентрацију мотива и „прочишћавање“ намере, Оливер Фрљић се при режирању „Црног злата“, определио за нешто што се већ може означити као „алиби интензитета“. Наиме, смењивања насилних гестова и експлицитне сировости у дијалозима (како код псовки и погрда, тако и код излива наклоности/љубави), убрзо производе утисак једноличности и „већ виђеног“. Основни узрок томе је одсуство целовитијег редитељског концепта, који би могао да барем подари „размаштавањима“ Дуковског минимум (коликогод вишезначног) смисла. Следствено томе, и глумачки ансамбл са крајње променљивим резултатом – најуспешније Наташа Марковић (Мара) и Јана Милосављевић (Ката) – лута између плићака „социјале“, вирове симболике и мочваре натурализма. У крајњем резултату, пошто редитељске операције гомилања атракција, појачавања ефеката и радикализовања израза постају сами себи сврха, идеја ангажмана почиње да личи на параду декаденције, у којој, како се испоставља, један од ретких, изворно ироничних (и стога истински критичких) момента представља лајтмотив-призор у којем Наташа Марковић као Мара, својим укућанима али и гостима, нуди „колачиће“ од канабиса у знак добродошлице. А како нам поука из „Баш-Челика“ казује а Фрљићева представа доказује – ко узме, кајаће се, ко не узме... ■